

מחר יזיל דימנה

בגרמניה, חצי מיליון מהם הושמדו במחנות, לצד היהודים. הם פסעו לעבר תאיהגאוס, גברים, נשים וטף, כאשר שירה בפיהם. היהודים אינם רוצים להודות עימם. במילא גם לא נותר לנו מרץ להתעמק ברצח העם הארמני — אף שזה היה הנסיון הממשלתי המאורגן הראשון במאה ה-20 לרצוח עם שלם. אמנם, מאות אלפי הארמנים נטבחו במלחמת העולם הראשונה על ידי התורכים סכנינים, ולא בגאזים. אך אילו היו אוניו היהודים כרזיות לצרות הזולת, היו לומדים מפרשת הארמנים שרצח עם אפשרי כימינו, ואולי היו מתייחסים בעוד מועד ביתר רצינות לאוימי אדולף היטלר.

עכשיו רוצים התורכים לזוהת אותנו עם הרודפים, ולא עם הנרדפים. אם זוהי המדינה של ישראל החדשה, מדינת הקורבנות — אוי לנו.

האיש

בעל המטאטא

באחד העיתונים היה כתוב ששרגא נצר, שמת בשבוע שעבר, היה «אחרון הענקים».

אני מניח שהדברים נכתבו בידי איש צעיר, ששמע כי נצר ריכו בידיו כוח כביר, כמי שהקים את הגוש המרכזי במפא"י, מיפלי גת-השילטון הכלי-כולה. אדם כזה, כך נראה בראי של 1985, מוכרח להיות מנהיג גדול, לפחות מועמד לראשות-הממשלה. איך להסביר לכתב הזה כי שרגא נצר הוא אדם צנוע, ושאישי לא חלם אי-פעם להעניק לו משרה בכירה, שלא לרבר כלל על משרה של שר הרעיון היה מעורר גיחוך — וקודם כל אצל שרגא נצר עצמו.

הוא ריכו בידיו כוח עצום. הוא היה מפקד הגייסות, שהרימו את ידיהם בהצבעות במסדרות מפא"י, על פי פקודתו. אך מעולם לא עלה על דעתו להשתמש בכוח עצום זה לטובת עצמו. עצם הרעיון היה מחריד אותו.

מדוע? מפני שישאל של 1955 לא היתה ישראל של 1985, ומפא"י של 1955 לא היתה מיפלגת-העבודה של 1985. די היה להיזכר השבוע בשרגא נצר, כדי להבין את שפלי-המדרגה שאליז נידרדרה המערכת הפוליטית בישראל.

שרגא נוסוביצקי היה פועל-ניקיון. הוא קם לפני עלות-השחר, וטיאטא את רחובות תל-אביב. כשסיים את העבודה, ב-8 בבוקר, היה חופשי להקדיש את שאר שעות יומו לענייני המפלגה — לשבת בבתי-הקפה של שכונת התקווה וכרם-התימנים, להאזין למישאלות החברים, לעשות טובות, לארגן את הסניפים, לקבוע מי יקבל איזו משרה.

אומרים שמעולם לא אכל בן מיסעדה. מובן שלא היה לו רכב ונהג צמוד. גם מחשבה זו היתה מעבירה בו צמרמורת. לא היה לו דובר ולא יחסי-יכור. הוא לא ידע מה זה. אך היה לו חוש הומור, ואומרים שמעולם לא נשמע מרים את קולו.

הוא היה חסיד של דויד בן גוריון, אך הוא לא היה מודבב. «גורפי», כאשר נטש בן-גוריון את מפא"י, לא הלך שרגא נצר אחריו, כחסיד שוטה. בנו, משה, הלך אחרי בן-גוריון, כרבים מצי עירי המפלגה.

הביצועיסטים שהקימו את מפא"י, אך הנאמנות של שרגא נצר היתה נתונה למפלגה, שלה הקדיש את חייו. הוא היה מאושר בשיגשוגה. שיגשוגו האישי לא עניין אותו. די היה לו במישרה שבה הגיע לשיא הקאריירה שלו: סגן ראש מחל-קת-התברואה בעיריית תל-אביב. בויקתו חי מן הפנסיה שהגיעה לו כבעל משרה זו.

שרגא נצר לא היה ענק, לא מנהיג, לא שר, לא חבר-כנסת, לא מזכ"ל. הוא היה שייך לזן שאבד מן הנחש הישראלי.

השולטים בכיפה

דויד בן-גוריון לא חבש מעולם כיפה. הוא סירב לעשות שקר כנפשו גם בבתי-קברות ובטקסים דתיים. נדמה לי שלא חבש כיפה גם כשהלך לבקר אצל החוון-איש, הדמות האגדתית של המחנה החרדי.

השבוע נערכה ביד ושם עצרת-הזיכרון הממלכתית של יוסף-השואה. מלבד קטע קצר של תפילה, היה זה אמור להיות טקס חילוני לזכר שישה המיליונים, שהיו בהם דתיים וחילוניים, אנשי שמאל וימין, אנשים מכל הסוגים, ורובם בלתי-דתיים.

שימעון פרס, המתיימר להיות תלמידו וממשיך-דרכו של בן-גוריון, נכנס לטקס כשהוא חובש כיפה גדולה, ולא הסיר אותה עד סיומו. כמוהו עשו רבים אחרים. חלק מהנוכחים חבשו כיפה רק בעת הקטע הדתי, ואחר — ותיק המחנה הימני דווקא — לא חבש כיפה כלל.

עצרות אלה מתקיימות זה עשרות בשנים. בתחילתן היה זה טקס חילוני גמור, להוציא תפילה קצרה וקריאת פרקי-התילים. מאז, בתהליך וואל של שנים, השתלטה חרת על הטקס הזה, כמו על כל חלקה טובה אחרת במדינה. ההרגלים החילוניים, ובניהם הקומוניסטים ואנשי השומר-הצעיר שלחמו בגטורושה, סופחו בדריעה לרת ישראל. כיום זהו טקס דתי לכל דבר. מי יגול עפר מעיניך, בן-גוריון.

אבל מתרגלים מהר לשליטון ולמעמד החברתי, ובהדרגה פשטה ההרגשה שחשר משהו. הם מגיעים לוועידות בינלאומיות, לבתי-מלון מפוארים, לאתרי-נופש, ומשתפשים שם עם עמי תיהם מארצות אחרות. אלה מדברים על מחזות וספרים, מצטיינים את שקספיר וגתה, יודעים את ההבדל בין ויוואלדי וטלמן. לא נעים. היה צורך בתרבות. תרבות כלי מאמץ. תרבות אינסטנט, תרבות נמסה. כלי צורך לקרוא את הספרים שלא קראו בגיל 17.

הביקוש יוצר היצע. ההיצע הוא אנוש ורדי. כשיש חלל ריק המשווע למילוי, החומר הדליל ביותר זוכה. הוא הורזו ביותר.

כך באה על המדינה תרבות-אנוש. כיתביעת המודפסים על נייר משובת, עבה, לבן ומבריק, בתהליכי-דפוס ציבעוניים, שמחירים עולה בהרבה על מחיר החומר המודפס. כיתביעת שהם חלק מן הריהוט; המונחים בוויולה הרכי-מילסית, כעדות חיה

אורי אבנרי

לתרבותיות של בעליהם, בין המחיצה הסינית והכיסא של לואי 15, שהומנו עלי-די אריכל-הפנים היקר מהרצליה-פיתוח. כיתביעת המלמדים את הקורא איך לאכול מה, והמתייחסים לביקורת-מיסעדות ביתר רצינות מאשר למאמרים המומונים מפרפוסורים לסיפיות. (לאישיה-מעמר שגדל על געפליטע פיש ופלאפל, חשוב מאוד לדעת באיזו מיסעדת-יוקרה לאכול ומה להמין שם.)

כיתביעת אלה אינם מתחייבים לשום דבר רציני, בעיקר בפוליטיקה. הפוליטיקה צריכה להיות בלתי-מחייבת, אלגנטית ו«פרגמטית», משהו כמו ר"ש. הכל צריך להיות «פרגמטי», כמו שימעון פרס, כמו משה ארנס (לא ארנס האמיתי, שהוא קנאי קיצוני, אלא ארנס כפי שהוא נראה, הפרופסור לאווירונטיקה, הביצועיסט, הסביר כל-כך).

בהווי הזה, בין הפאב והקלאב, בין כלכלת ארידור וגאומי גד יעקובי, משגשגת הכתיבה של אנוש ורדי. בועות-סבון ציבעוניות, הנראות לעין הבלתי-מוזינת של קבלן-עפר קשת בשמיים. אין הוא מבין את דיבריו אנוש, ודווקא זה משכנע אותו שזו תרבות לתיפארת. הוא יכול לקרוא את המאמר במטוס, בדרך מהחווה החקלאית החדשה שלו בקוסטריקה ומיפילו בסיסקאי, מדינת-הדובות של דרום-אפריקה. (ועסקי משגשגים גם בלבנון. בשעתו הרוויח הווי-עתק בהקמת הביצורים לאורך האולי. עכשיו, כעבור כמה חודשים וכמה עשרות הרגים, הוא מרוויח הווי-עתק כפיצוי הביצורים והעברת הציד מהגזירה המיוחית. קרימה או אחרת — הוא ירוויח תמיד.)

איש כזה אינו יכול לסבול סיפורת מצפונית, סיפורת הפונה אל מעמקי הנפש, סיפורת המחייבת זמן וריכוז. דוסטויבסקי זה בשביל ילדים. ס' יזהר היה טוב בשביל הפלמ"ח. עכשיו הולך אנוש ורדי. גיבורי-התרבות של המעמד החדש.

מדוע דווקא ורדי? מדוע לא אחר מתריסר המועמדים האחרים? גם לכך יש. בוראי, תשובה. אולי ורדי מוכשר יותר לסיפוק סחורה זו דווקא. ואולי מפני שבדיה-התרבותית הדלילה של ורדי צפים כמה קניידעלאך, שרידים קלושים של ילדותו במאה-שערים. בחלל התרבותי הריק של המעמד החדש, יש מקום לטיפי-טיפה של דתיות. דתיות כלי אמונה. כמובן, כלי אלוהים וכל השטויות האלה. אבל למעמד חדש דרושה איוושה מסורת. זה טוב בשביל הילדים והעם. ואנוש ורדי טוב גם בשביל זה.

למי אנחנו דומים?

ביום-השנה ה-70 לרצח העם הארמני, שחל כמעט באותו המועד כמו יוסף-השואה שלנו, התפרסמה ידיעה מחרידה. במ"י שלת תורכיה הוצע, לפי הידיעה, «ללמוד מממשלת ישראל» ולשלוח חוליות-חיסול לרחבי העולם, כדי להרוג את הנוקמים הארמניים, הפועלים נגד תורכיה.

השואה הפכה אותנו לאגרצנטריים, לעם המרוכז באסונותיו שלו. אין לנו פנאי לעסוק באסונותיהם של עמים אחרים. ולראייה: השבוע התקיים טקס-זיכרה יהודי במחנה-הריכוז ברגן-בלזן, ולא חרת למישלחת של צוענים להשתתף בו. בניגוד ליהודים, שהפכו חביבי המישטר בגרמניה, נשאר הצוענים נרדפים ובוזיים

הנשיא רונלד רגן פיתח תיאוריה מעניינת ביותר. לדבריו, היו הגרמנים קורבנותיו של היטלר, ממש כמו היהודים. שהרי הגרמנים נהרגו בהמוניהם במלחמה, שהיטלר פתח בה. זוהי תיאוריה מאלפת. איך לא חשבנו על זה עד כה? חבל רק שרגן עצר באמצע, ולא המשיך בקורה-מחשבה הזה עד לסופו ההגיגני.

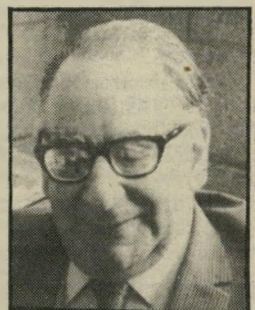
הקורבנות העיקריים של היטלר היו הנאצים. בגלל המלחמה, שהיטלר פתח בה, נתפסו ראשי הנאצים וניתלו בנירנברג. בגללה נרדפו, נכלאו ונהרגו נאצים רבים בתום המלחמה. אילמלא מלחמתו של היטלר, יתכן שהנאצים היו שולטים בגרמניה עד עצם היום הזה, ונהנים מכל טוב, כמו אחיהם בדרום-אפריקה. והלאה: הקורבנות המובהקים ביותר היו אנשי הס"ס. לא זה בלבד שגייסות הס"ס-החמוש, שהיו אוגדות-העילית של הוור-מאכט, נשחקו בקרבות, ועצמות חייליהן פוזרות ברחבי אירופה, אלא שגם ראשי הס"ס נאלצו בסופו של דבר להתאבד, כמו היינריך הימלר. רבים מהם הוצאו-להורג בתריסר מדינות, אך ורק מפני שמילאו פקודות. ורבים נמקים עד עצם היום הזה בגלות, כשהם מסתתרים ונרדפים, כמו יוזף מנגלה.

משום-כך אך נאה ויאה שהנשיא רגן יבקר בכית-קברות של הס"ס, ויזיל שם דימעה חרישית.

איר הקצין אקצין

בנימין אקצין, שנפטר השבוע, היה איש הימין הקיצוני האינטלקטואלי, בעל דיעות קשוחות ובלתי-מתפשרות. בקצה הימני-הימני של המחנה הרוויזיוניסטי.

מכיוון שהיה בעל מוח חריף ולשונו שנונה, היה תועמלן מצויין לארץ-ישראל השלמה. פעם, בשעה שקיימתי מסיבת-עיתונאים בקופנהאגן על הצורך בשלום ישראלי-ערבי, סיפר לי עיתונאי כי בא זה עתה ממסיבת-עיי תונאים אחרת, שבה כיכב הפרו-ספור אקצין, כאורח השגרירות הישראלית. הוא הציג לעיתונ-אים שאלה פשוטה: «אם מותר ליהודים לגור בקופנהאגן, מדוע אסור להם לגור בחברון?»

אקצין

גסים הקטנים, שביצעו את הוועות ביריהם. אך איך אכתוב דברים חמורים על איש שכתב פעם כי «אורי אבנרי הוא האדם המוכשר היחיד בשמאל הישראלי?» אין ספק שהיו לו רגעים של תבונה אמיתית.

גיבור התרבות

אנוש ורדי הוא תופעה בארץ. כלי ספק. אי-אפשר לתפוח עיתון, מבלי להיתקל בו. כל עיתון, או שהוא כותב בו — והוא ממלא קילומטרים רבועים של נייר בשבוע — או שכותבים עליו. יש לו חברים בכל מקום, ויד רוחצת יד. יש לו מעריצים ומחקים ללא-ספור. אין אדם מגיע למעמד של תופעה לאומית כלי סיבה, רק מפני שיש לו חברים ומפני שהוא ממלא קילומטרים רבועים של נייר. מוכרחה להיות לכך סיבה עמוקה יותר.

ניסיתי פעם לקרוא מאמר של אנוש ורדי, מפני שהנושא עניין אותי. קראתי עשרים-שלושים שורות, ולא הבנתי מה הוא רוצה. המישפטים היו מצועזעים, הרעיונות מגובבים, והיה בהם ברק שיטחי. יתכן שהיה בהם גם תוכן. לא היתה לי סבלנות להפש. אני שייך לדרור המאמין שאם יש לאדם מה להגיד, עליו להגיד זאת. אולי זוהי גישה מיושנת, מי יודע.

אז איך הפך אנוש ורדי לתופעה לאומית? שאלה טובה לסוציולוגים ולתרבותולוגים.

נהה תיאוריה משלי: מאז קום המדינה קם בארץ מעמד שליט חדש — יהודי, כמובן; אשכנזי, כמובן; גברי, כמובן. זוהי חבורה של אלופים (מיל' ומיל' לעתיד), פקידים בכירים, מנהלי חברות ציבוריות, מתעשרים פרטיים, עסקני-מפלגות, ספסרי-בורסה, קבלני-עפר, בנייעשירים מלידה, חברי-כנסת וכיוצא בזה.

בתוך השיכבה הזאת הנדירות היא רבה. אלוף-הפקוד של היום הוא מנהל-החברה של מחר. קבלן-העפר של היום היה המשל-הצבאי אתמול. ספסרי-הבורסה של מחר הוא השר של היום, שהיה אלוף אתמול.

המכנה המשותף של רוב האנשים האלה הוא שמעולם לא קראו ספר. כשהיו צעירים, היו עסוקים מדי. ילדים אינטלקטואליים היו סבונים. הם היו תמיד אנשים «מעשיים», אנשי-ביצוע. היתה להם גם בעיה של שפות. עכשיו, כשאנשים מדברים במוצאי-שבת על פת"מ ודולארים, מכבי תל-אביב, הפילגש החדשה של איציק ובית-המלון ההוא בבאנוק, הם שואגים בציבור שיריפ-למ"ח. מעולם לא למדו לשיר.

בשנים הראשונות, כאשר מצאו את עצמם שולטים במדינה ובחברה, לא הטרידה אותם אפסותם התרבותית. הם כלל לא הבחינו בה. הנאות-השילטון היו רבות ומשכרות, ובראשן ההרגשה המתוקה ש-מגיע לנו.